

Portugal. Bilan des expériences en cours». (Discusión).

Edición de un suplemento al *CIL II*: A.U. STYLOW, «*CIL II Supplementum*. Proyecto y estado actual». (Discusión). S. PANCIERA, «I signi diacritici: riflessioni e proposte». H. KRUMBREY, «Bemerkungen zu Herstellung und Gestaltung der Indices in Künftigen *CIL*-Bänden». (Discusión).

Un meritorio esfuerzo de G. Fabre y P. Le Roux por recoger las conclusiones de la mesa redonda cierra los interesantes trabajos de estas Actas. En estas conclusiones se resaltan en dos niveles fundamentales lo esencial del encuentro: los debates intelectuales sobre la problemática de la epigrafía y las conclusiones sobre técnicas y resultados en tres aspectos: la aportación sobre la reflexión acerca de la metodología, la reflexión sobre los contenidos de la epigrafía y, por último, la forma de las ediciones, los circuitos de información y los problemas de armonización ante la paradoja, evidente para los autores, de no emplear en nuestro tiempo la lengua latina como vehículo de comunicación universal de la epigrafía.

La visión de conjunto que sobre la epigrafía y su problemática actual encontramos en las Actas de esta mesa redonda internacional es verdaderamente completa e interesante, en la cual creemos que resaltan con luz propia los importantes logros que aportan los métodos filológicos y de análisis del texto aplicados a la epigrafía.

José Martínez Gázquez

ARNALDI DE VILLANOVA
Opera Medica Omnia, vol. XV:
*Commentum supra tractatum
Galieni de malicia
complexionis diuerse*

Ediderunt et praef. et comm.
hisp. instrux.

L. Garcia-Ballester et
E. Sánchez Saor.

*Doctrina Galieni de
interioribus*

Edid. et praef. et comm. angl.
instrux.

Richard J. Durling.
Barcelona 1985, 393 pp.

El volum que ara recensionem és el segon, per ordre d'aparició, del vast i importantíssim projecte impulsat per L. Garcia-Ballester, J.A. Paniagua i M.R. Mc Vaugh, que busca editar totes les obres mèdiques conegudes d'Arnau de Vilanova. Aquest llibre (el quinzè dins del pla general de l'edició) recull l'extens comentari d'Arnau sobre el text de Galè *De malicia complexionis diuerse* i, en segon terme, el petit text *De interioribus*, considerat un text anònim fins que l'any 1981 M.R. Mc Vaugh (a «The authorship of the Galenic compendium de interioribus «Quoniam diuersitas...», *Dynamis*, 1 (1981), pp. 225-29) en demostrà la filiació que permet que avui poguem llegir les dues obres en aquest volum.

És important remarcar l'esperit que mou els estudiosos que han confeccionat aquestes edicions: no es tracta solament de fer una edició crítica del text triat, sinó un veritable estudi que analitzi tots els aspectes destacables, tant des d'un punt de vista d'anàlisi interna com del context on s'ha escrit l'obra en qüestió. Aquesta planificació l'han duta a

terme d'una manera escrupolosa els dos editors del *Commentum*, d'una manera que, per a nosaltres, representa un punt dolç de col·laboració científica: L. Garcia-Ballester estudia, bàsicament, tots els aspectes relacionats amb la història de la ciència mèdica del Montpeller del segle XIII i començament del XIV (època en què Arnau hi exercí la docència) i també comenta alguns dels punts més importants de les opinions mèdiques d'Arnau al *Commentum* (són els apartats primer i tercer de la Introducció). E. Sánchez Salor dedica els seus esforços a analitzar internament el text mateix: la forma lingüística i literària (primera part de l'apartat segon). Ambdós han realitzat conjuntament, a més, la segona part de l'apartat segon: una apassionant anàlisi interna sobre l'estructura i sobre la tècnica que utilitza Arnau de Vilanova per realitzar el seu comentari al text llatí de Galè. Ens importa remarcar que és, com diu Garcia-Ballester, la primera vegada que es realitza un estudi d'aquest tipus sobre el llatí que utilitza el professor de Montpeller, i els fruits són molt interessants: la ferma suposició que el *Commentum* que ens ha arribat és una sèrie d'apunts presos a les classes i sense acabar de polir; la tècnica escolàstica aplicada al coneixement científic i al desenvolupament mateix de les explicacions del professor, etc.

Fem, però, un petit comentari sobre alguns dels aspectes més destacables de la introducció i de l'edició. El primer gran apartat («Los escritos *De malicia complexionis diuerse y De interioribus, partes del «nuevo Galeno» en el Montpeller del siglo XIII*») ens ofereix una panoràmica general sobre els estudis i textos d'estudi

que es feien servir a la Universitat de Montpeller abans, durant i després de l'estada d'Arnau de Vilanova. La idea fonamental que se'n pot extreure és la concreció d'un *curriculum* de coneixements mèdics al voltant d'allò que els introductors anomenen «nou Galè»: un impressionant conjunt (més de trenta-cinc obres) de textos que, al llarg del segle XIII i sobretot gràcies a Arnau de Vilanova i a Bernat de Gordon (també professor a Montpeller), es van implantar sobre els manuals que s'havien emprat al segle XII (articulats en l'anomenada *Articella*, agrupació variable d'escrits de diferents autors, entre els quals, i de manera fixa, *Johannitius* i la seva *Ysagoge* (cf. p. 17). Naturalment, entre les obres citades i treballades per Arnau (uid. la taula I de la p. 25, que il·lustra claríssimament quines eren les obres del Galè llatí que Arnau tenia a l'abast a la seva biblioteca), hi ha els dos textos objecte d'aquesta edició, i potser fins i tot més important que el *Commentum* sigui el *De interioribus*, el qual constitueix una «de les grans fites a la història de la medicina occidental» (cf. p. 31).

El segon apartat de la Introducció («El *Commentum supra tractatum Galieni de malicia complexionis diuerse*. I. La forma lingüística y literaria») és el dedicat al comentari lingüístic del text del *Commentum*. Des del punt de vista de la llengua cal destacar dos aspectes fonamentals, derivats tots dos del caràcter de l'obra: es tracta d'uns comentaris realitzats i recollits durant les classes d'Arnau. Sota aquesta suposició, s'explica amb senzillesa: 1) que la forma lingüística sigui l'adequada a una exposició (completives després de *uerba dicendi*, fórmules de transició, acusa-

tius de relació i un complex sistema de cites i referències al text comentat. (cf. p. 37), i 2) la llengua llatina que hi trobem té molts trets propis ja de les llengües romàniques, perquè és un llatí viu: el que es parlava a les aules de medicina del Montpeller del segle XIII. La creença, doncs, dels editors és que ens trobem davant d'uns apunts presos pels estudiants i, molt probablement, ni revisats ni corregits completament per Arnau. Destaca per a nosaltres el segon capítol d'aquest apartat, on es parla del sistema del comentari escolàstic aplicat a aquest *Commentum* concret: l'ús, gairebé abusiu en alguns aspectes, de la seqüència *lectio-quaestio-disputatio*, que permet «fer una dissecció», literalment, del text proposat per a l'estudi dels alumnes. Fins a quin punt arriba Arnau en la seva aplicació, que la fase de la *lectio* pot servir fins i tot per a la fixació del text galènic comentat! (cf. p. 61).

El tercer gran apartat («El contingut del *Commentum*») és preocupat de parlar d'una manera extensa del contingut del comentari de Vilanova i de fixar-ne les opinions mèdiques més importants, en contraposició a les idees que, sobre un mateix problema, podien sostenir altres col·legues (cal dir que Arnau de Vilanova fou un personatge conflictiu i debatut també en el seu aspecte mèdic). La importància del *De malicia complexionis diuerse* (per què una obreta com aquesta, que no havia cridat gaire l'atenció, mereix un comentari tan extens per part d'Arnau) ve donada perquè la seva lectura és una mena d'introducció i un inici per a l'adequada i recta actuació del metge. Com s'indica a les pp. 71-72, és probablement aquest caràcter in-

troductor i senzill, en comparació amb obres posteriors molt més complexes de Galè (*De methodo medendi*, per exemple), el que va fer especialment estimable a Arnau aquest text.

Pel que fa a l'edició, els seus responsables segueixen alguns dels criteris ja exposats i duts a la pràctica al volum II de les *opera omnia* d'Arnau, els *Aphorismi de gradibus*: utilitzen com a text base el del ms. d'Oxford, Merton College 230, ff.61va - 83ra (=M) i per a complementar les deficiències d'aquest usen el Vaticà, *Reg. Lat.* 1773, ff.1^r - 42^v (=V); d'altra banda, els criteris de transcripció fonètica també són els mateixos que al vol. II.

Aquesta edició té totes les virtuts del treball científic ben fet, però nosaltres volem destacar la lògica preocupació de Garcia-Ballester i Sánchez Salor per oferir-nos (no oblidem que es tracta d'un *Commentum* a un text de Galè en llatí) una versió llatina sobre la qual basar la lectura del comentari i a la qual poder recórrer per entendre'l millor. El *corpus* del *Galenus latinus*, editat per R. Durling, no té encara aquest text i, per tant, calia elegir i transcriure un text del *De malicia complexionis diuerse* que reunís una sèrie de condicions (cf. p. 144): 1) havia de ser un text llatí real, medieval i al més proper possible a Arnau; 2) havia de pertànyer a la tradició àrabo-llatina (font fonamental per a Arnau, que utilitza amb precisió les fonts àrabs, però no coneix el grec); 3) el text havia d'haver circulat pel Montpeller del segle XIII i 4) havia de coincidir amb les referències textuais que Arnau fa al text galènic, dins del seu comentari. El ms. que complia aquests requisits és, dels quaranta-

nou de la tradició àrabo-latina, el d'Erfurt, Amploniana, F. 249, ff. 234rb - 236vb. La seva transcripció no té «altra pretensió que la de ser un text útil» (cf. p. 145). El text gal·lènic és distribuït, al llarg del *Commentum*, en dotze fragments que segueixen el ritme del comentari. A més, dins del mateix text d'Arnau, destaquen els editors en lletra cursiva les cites literals de Galè.

Tot això, naturalment, s'ha estructurat així perquè per entendre el comentari a un text cal haver-lo llegit abans, i encara més, tenir-lo a la vista i tornar-hi sempre que calgui: per això lloem l'encert dels editors a l'hora de fer la distribució.

L'edició de R. Durling del *De interioribus* utilitza també el ms. M, a més del de München, Bayer. Staatsbibl., (clm), 3520. ff. 57va - 61va (= C) i Venezia, Marciana, lat. z 314 (= 1644), ff. 72ra - 89^v (=V).

Ambdues edicions, a més, tenen en compte, sempre que els és possible, de construir un doble sistema de notes a peu de plana: l'un recull l'aparat crític i l'altre identifica les inevitables referències a d'altres obres i autors.

El llibre es complementa amb una bibliografia i els *Indices (nominum, uerborum, codicum)*.

En definitiva, un llibre que recull una doble qualitat: un magnífic treball introductor i una edició que ho tenen tot en compte per tal d'aconseguir, ens sembla, el motiu fonamental dels editors d'aquest volum de les *Opera Medica Omnia* d'Arnau de Vilanova: fer-nos arribar d'una manera clara, contextualitzada i entenedora, amb tota la precisió del treball científic, però també amb la suficient dosi d'esperit divulgador, les obres mèdiques conegudes d'a-

quest metge valencià d'adopció, tan inquiet i, per això, tan interessant.

Joan Gómez i Pallarès

P.L. CANO, J. LORENTE
Espectacle, amor i martiris al cinema de romans

Amb escrits

de M.A. Campmany, J. Vidal i
S. de Brocà. PPU, Barcelona
1985, 189 pp.

El llibre del qual donem notícia és el testimoni escrit d'unes jornades de cinema històric celebrades a Tarragona del 25 al 27 de novembre de 1983: el I Cicle de Cinema Històric, dedicat en aquesta ocasió al món romà. Les jornades, estructurades al voltant de tres grans temes, conformen el llibre, tot i que el sistema no sigui el típic d'unes actes.

Els temes previstos, desenvolupats a partir d'una presentació, una projecció i una posterior taula rodona, foren «El gran espectacle», «Cleopatra» i «Cristians i lleons». Al llibre es veuen reflectits, però, en tres capítols fonamentals i reelaborats per P.L. Cano i J. Lorente: «La noció d'espectacle a les pel·lícules de romans» (J. Lorente), «Sobre romanos y cristianos» i «Cleopatra, arquetipo erótico del género» (P.L. Cano). Hi destaquem que el llibre conté una imprescindible, per a nosaltres (pensant en un llibre de les característiques d'aquest), i interessant introducció al gènere cinematogràfic, anomenat *peplum*, escrita per P.L. Cano, com a complement hàbil tant per a iniciats com per a neòfits. El llibre es complementa amb un